

Kültür ve İletişim

culture&communication

Yıl: 24 Sayı: 48 (Year: 24 Issue: 48)

Eylül 2021-Mart 2022 (September 2021- March 2022)

E-ISSN: 2149-9098

2021, 24(2): 537-540

****Kitap Eleştirisi****

Mine Gencil Bek*

Social Movements, Cultural Memory and Digital Media: Mobilizing Mediated Remembrance

Samuel Merrill, Emily Keightley, Priska Daphi (ed.), Palgrave Macmillan, Cham
2020, 318 sayfa.

2016 yılında gerçekleştirilen bir uluslararası atölye çalışmasının ürünü olarak, 2020 yılında yayınlanan bu derleme, adını görünce bile heyecanlandıran kitaplardan. Aslında birbiriyle iç içe, ancak şu ana dek bir kitapta bu şekilde işlenmemiş üç konu, araştırma alanı aynı kitapta: Toplumsal hareketler, kültürel hafıza (ya da bellek) ve dijital medya. İlk ikisi, üçüncüsünden farklı olarak, üzerine çok az akademik araştırma üretmiş olsam da, aktivist ya da sivil toplum gönüllüsü yanlarıma hitap ederek, beni heyecanlandırdı. Kitabın başlığındaki “mobilising” sözcüğü, toplumsal hareketleri imleyerek, harekete geçirilenin, dolayımlanmış hatırlama olduğunu söylüyor. Böylece başlıkta, hem aralarındaki ilişki üzerine hemen düşündürmeye başlıyor, hem de kitabın ağırlıklı konusunun hafıza meselesi olduğunu hissettiriyor. Zaten kitap, Palgrave Macmillan yayınlarının seksen kitaplık hafıza çalışmaları serisinin son kitabı¹. Neyi bildiğimizden, nasıl hatırladığımız sorusuna doğru bir kayış olduğunu vurgulayan bu serinin içinde, hafıza çalışmalarından (48 kitap) sonraki sırayı medya çalışmalarının

* 7 Şubat 2017 tarihinde yayımlanan 686 sayılı KHK ile ihraç edilen “barış akademisyeni.” Siegen Üniversitesi Locating Media Araştırma Merkezinde DFG desteği ile araştırmacı olarak çalışmaktadır. Orcid no: 0000-0001-5699-7637, minegencibel@gmail.com

¹ <https://www.palgrave.com/gp/series/14682> Erişim tarihi: 16.3.2021

(18 kitap) aldığı gözüküyor. Medyanın iletişimle, kültürel çalışmalar ile ya da sosyal medya, dijital medya vb. ile anıldığı kitapları da katarsak 21 kitap daha yayınlanmış. Dolayısıyla, burada, medyanın hafıza çalışmaları içinde artan ağırlığını gözlemlemek mümkün.

Kitap, İsveç'te Dijital Toplumsal Araştırma Merkezi'nde (Digital Social Research Centre) araştırmacı olan Samuel Merrill, Britanya'daki Loughborough Üniversitesi bünyesindeki İletişim ve Kültür Araştırma Merkezi'nden (Centre for Research in Communication and Culture) Emily Keightley ve Almanya'da Bielefeld Üniversitesi'nden sosyolog Prisca Daphi'nin işbirliğinin ürünü. Derlemedeki bölümlerde, editörlerin çalıştığı bu ülkeler gibi yine merkezden ABD ve İtalya gibi ülkelerin yanı sıra, Hindistan ve Arjantin'den örnek çalışmalar da bulunuyor. Disiplinlerarası odaklı kitapta sosyoloji, tarih, medya çalışmaları, kültürel çalışmalar, toplumsal cinsiyet çalışmaları, hafıza çalışmaları arasında geziniyoruz. Kitabın editörlerce yazılan girişinde toplumsal hareketler, dijital hafıza çalışmaları ve dijital medya konularından herhangi birine değil, ama aralarındaki ilişkiye odaklanarak, bunların birbiriyle kesişen, üç başlıkta işlendiği belirtiliyor (s. 1-2): İddialar, dolaşım ve kürasyon.

Hafıza çalışmaları, kitapta da belirtildiği gibi, sadece kişiler arası etkileşimlerle sınırlı bir kültürelilikte değil, aynı zamanda kültürel formlar, nesnelere ve pratiklerle de anlaşılmalı ve çalışılmalıya başlandı. Medya da burada geçmişte olan biteni anlatan, hatırlatan değil, onu kuran bir güç. Artık, uzam ise Türkiye coğrafyasında bizim de yakından tanıdığımız "yerli ve milli" hafızalarla sınırlı değil, ulusaşırı. Toplumsal hareketlerin dijital hafızaya dair çalışma pratiklerinin ele alındığı ilk bölümde, ilgili literatür ekseninde, bu konuda çok önemli bir uyarı yapılıyor: Hafızanın ulusal ötesinde ele alınmasını ulusalın aşımı anlamında demokratik ve adil bulan ve olumlayan literatürün yanında, küreselleşmenin neo-liberal boyutunu değerlendiren çalışmalar hatırlatılarak, bu bölümde yazarlar, dijital çağda hafızaya dair kutlayıcı perspektiften kaçınmak gerektiğinin altını çizerek, bizi nüans içeren analizler yapmaya çağırıyorlar. Aynı zamanda, kültürel ötesi hafızanın dijital tarafından dolaymlandığı çağda karmaşık, hibrid, çoklu (çoklu platform, çoklu modalite gibi) dinamiklerin yer aldığı toplumsal bağlamların altı çiziliyor.

Kitabın ilk kısmı, geçmiş ve kültürel hafızanın, son yıllarda başlayan disiplinlerarası yakınlaşmaların bir ürünü olarak, nasıl dijital döneme uyarlandığına dair analizler içeriyor. Amerika’da trans topluluğunun trans-medyaı kullanarak, sosyal medyadan kampanyalara, belgesele ve TV dizilerine, maruz kaldıkları ihmal, inkar, dışlanma, şiddet ve marjinalleşmeye karşı sürdürdükleri hafıza eylemciliğini okuyoruz. Ferguson olaylarında beyazların siyah şiddetine karşı sosyal medyanın kullanımıyla ilgili bölümün arkasından ise Almanya’daki göçmenlik karşıtı PEGIDA’nın nasıl 1989’da Doğu Almanya’daki barışçı gösterilerdeki “Biz Halkız” sloganını devşirerek kullandığını okuyarak, mağdur olanın ve ezilenin iddiasından tam tersi bir örneğe tanık oluyoruz. Dolaşım bölümündeki bir diğer yazıda, Nazi karşıtı gösteride kullanılan, bir Neo-Naziye çantasıyla vuran kadın fotoğrafının faşizme karşı harekette ikonlaşarak kullanılmasının ve fotoğrafın biyografik ve tarihsel bağlamından kopartılarak dolaşıma sokulmasının içerdiği risklerin tartışılmasını da bununla birlikte okuyarak düşünmek mümkün. Pawas Bisht’in internet erişimi ve dijital okuryazarlık sorunu olanların yaşadığı zorlukların da altını çizerek bizi ihtiyatlı olmaya çağırdığı bölümü ise 4000 civarında insanın ölümüne yol açan 1984 Bopal gaz felaketinin anmasında, aktivistlerin, olay ile sınırlı kalmadan, nasıl ulus-ötesi düzlemde çalışıp dünyadaki diğer çevre felaketleri ile ilişki kurduğunu serimliyor. Başka dolaşım öykülerini ise, arşivlerin dijital medya ile dolaşımının analiz edildiği kürasyon kısmındaki yazılardan okumaya devam ediyoruz. Arjantin’deki diktatörlük dönemi mağdurlarının çocuklarının sosyal medyadan (ağırlıklı *Facebook* ve *Youtube*) ihlalleri tekrar ortaya koyarak, sorumluları kınayarak gerçekleştirdikleri anmalar; Mısır’daki 858 direniş arşivi; Occupy hareketi; Amerikalı kadınların yürüyüşü; Rusya’daki yolsuzluk karşıtı protestoların eski adaletsizlikleri ortaya çıkarıp dijital olarak kayıt altına alması gibi birbirinden farklı coğrafyalara ve konulara gidiyoruz. Bu kısımdaki örneklerin analizi, özellikle de Red Chidgey’in 9. bölümü, “yaşayan arşiv” olarak sosyal medya, sosyal medyanın demokratik potansiyeli ve gelişecek bir çalışma alanı olarak “aktivist hafıza çalışmaları” üzerine düşünme çağrısı yapıyor.

Kitabın son bölümü, Anna Reading’in tüm bölümlere eleştirel bakarak yazdığı, web sonrası dünyada, aslında hiç de toplumsal olmayan, hatta toplumsala karşı olan hafızaya odaklandığı, bir nevi sonuç bölümü. Bu öyle bir bölüm ki, kitaptaki çalışmaların yarattığı katkı hem daha kitap bitmeden başlamış oluyor ve hem de

bunlara karşı argümanlar, her bir bölümde aslında toplumsal olmayan ve hatta karşı olanın izi, dijital medya platformları ve toplumsal hareketlerin hafızaları üzerinden, sürülüyor. Editörler, böylece, aynı kitap içinde eleştiriyi de teşvik etmiş oluyorlar ki, bu da aslında girişte kurdukları indirgemeci olmayan yaklaşımlarıyla örtüşüyor. Reading'in de belirttiği gibi, kitaba katkıda bulunan bölümler, her zaman geçmişin toplumsal dolayımına dair olumlu örnekler sunmuyor. Analizler, bize çelişkiler, bağlantısızlıklar ve sessizlikleri de gösteriyor. Reading, sosyal medyanın aynı zamanda nasıl bağlantısızlığı, rekabeti, izolasyonu, yıkıcılığı, toplumsal karşıtı güdü ve arzuları desteklediğini gösteren çalışmaları hatırlatıyor. Her bir tıklamayla, paylaşmayla aslında toplumsalın karşıtı olan, buna hizmet edenlerin izole edildiği bir altyapının kullanıldığının altını çiziyor. Kendisinin globalleşme ve dijital sözlerini birleştirip kullandığı "globital" sözcüğü ile 2016 yılında yayınladığı *Gender and Memory in the Globital Age* başlıklı kitabında geliştirdiği yörüngelerden hareketle, "globital" hafızayı anlamak için bölümlere tekrar bakıyor.

Sonuç olarak, kitabın en beğendiğim yanları, editoryal giriş yazısıyla, pek çok bölümle yaptığı şeyi kürasyon kısmının ve kitabın son yazısı olan Anne Reading'in yazdığı bölümle de pekiştirdiği gibi sadece olumlu örnekler yer vermemesi, diğerlerini de içermesi ve hatta toplumsal adalet vb. olumlu kullanımların, etkileşimlerin içindeki risklere işaret etmesi oldu. Medya çalışmalarında eleştirel olmayan yüceltmelerin örneklerine bir dönem bazı izleyici çalışmalarında rastlamıştık. Medya, teknoloji ve toplumsal hareketlerle ilgili literatürde de nasıl bunların kamusal alan ve yurttaşlığa hizmet ettiği ile ilgili epeyce çalışmalar okuduk. Gündelik olarak sosyal medya kullanımımız sırasında bile, bu alanın aynı zamanda yıkıcı, şiddet, küfür, linç alanı olarak kullanıldığını gözlemlemekteyiz. Aşırı sağcılar, ırkçılar, otoriter hükümet yanlısı maaşlı ya da maaşsız troller, botlar ve diğerleri tarafından da gerçekleştirilen bu süreç, bunlarla mücadelede medet umduğumuz ticari sosyal medya platformlarının algoritması da zaman zaman katkıda bulunuyor. Eleştirel akademik bilgi, haber üretimi ya da aktivizmle uğraşanların, sosyal medyada hedef gösterilmesi meselesinin, özellikle toplumsal cinsiyetle ilişkisinin kurularak analizinin yapılması ise acil bir çalışma konusu olarak önümüzde duruyor.